

Предложения за промени в ИК от ГИСДИ

Правна рамка

Поредните промени в Изборния кодекс е нормално да бъдат въз основа на широк **публичен дебат** между всички заинтересовани участници – всички парламентарни партии, активни извънпарламентарни партии, наблюдателски организации, Обществен съвет към ЦИК, изборни експерти, медии, общински и кметски администрации, областни управители, полиция и прокуратура, съдебни експерти, ...

Нужно е да се предвиди достатъчно **време до влизане в сила/действие на промените** в изборния процес – дали още на следващите избори или да **влизат в сила** след определен период от време – половин/една година преди предстоящи избори (препоръка и стандарт на Венецианска комисия), или при по-следващите избори (прескачат се едни избори, както е в Гърция).

Начини на гласуване – гласуване с МАШИНА

Възстановяване на **функционалностите на машините** (СУЕМГ) и отчитане на резултатите от машинното гласуване според данните от ФИНАЛНИЯ ПРОТОКОЛ от машината.

Изработване на правила за пълно (не извадково) **броене на контролните разписки** от машините (СУЕМГ) след края на изборния ден – преди някои СИК си спестяваха контролното броене. Това да се съчетае със задължителното видеонаблюдение и на това преброяване камерата ясно да отрази кой и как преброява разписките.

Ключов проблем е как е възможно и как ще се **осъществява публичен политически и граждански контрол върху софтуера**, с който работят машините, за да не е възможно чрез този софтуер да се подменя или фалшифицира индивидуалния и колективния вот, който е подаден в съответната секция. Без съответна **гаранция** и **убеденост** у масовото гражданско мнение всички технически ползи и улеснения от гласуването чрез изборни машини се анулират. Техническото улесняване не може да бъде алиби за допускане на възможност за криминално вмешателство в изборния процес чрез „пробит“ софтуер, чрез съмнителна работа на специалистите оператори, които обслужват изборните машини, както и чрез дистанционна намеса и манипулиране в работата на дадена изборна машина чрез интернет връзка.

Първоначалният вариант за въвеждане на изборни машини в изборния процес бе именно горното (първоначалната функционалност на машините – броене на гласовете и издаване на финален протокол). В този смисъл позицията на ГИСДИ е, че изборните машини би следвало да бъдат оставени в изборния процес единствено при връщане на първоначалния вариант на използване на машините. Всеки друг вариант, особено деградирането на машината до нискокачествен принтер граничи с демократичен абсурд. Травматичната практика от

последните 2-3 избора ясно го демонстрира. Отново повтаряме, **техническата леснота не е аргумент да се забравят и подминават съдържателните и същностни проблеми.**

Германия и цяла Европа не случайно са използвали изборни машини, възхищавали са се от леснотата, после са натрупали негативен опит, честно са го осмислили, накрая са се отказали от машините – въпреки че гласуването с тях е по-бързо и по-лесно. Струва си да се прочете аргументацията на германския съд, за да не вървим като пионерчета по един път, който вече е извървян и да не откриваме топлата вода с 20 години закъснение.

Използване на изборни машини за в бъдеще – 2025+?

Ако не се възстанови първоначалната функционалност на машините, а това е валидно и по принцип, като **междинен етап** би следвало да се махне императивното използване на изборни машини и гъвкаво да се отвори възможност (и отговорност) **ЦИК във всяка следваща изборна ситуация да решава:** дали да се използват или не машини, на какви избори да се използват и на какви не, при какви изборни секции да се използват и при какви не, ...????

Спецификата на изборите и на изборната география да води до съответно решение от страна на ЦИК.

По този въпрос, **ако ЦИК не успее в определен краен срок** да вземе съответно решение за използване или не на изборни машини, то това решение да се **прехвърли към Правителството** – и то да поеме съответна държавна отговорност.

Подобряване дейността на СИК (РИК, ОИК) – това е критично звено!

1. Образователен минимум (ценз) за членове и ръководството на СИК

За председателите и секретарите задължително да се изисква минимум завършено средно образование (професионално, гимназиално, техническо), а за останалите членове на СИК минимум завършено основно образование (7, 8 клас) в съответствие с императивния текст в Конституцията за граждански минимум в Република България, а именно „**Училищното обучение до 16 г. възраст е задължително**“ (чл. 53, ал. 2).

2. Назначение на **професионален принцип** за Председателите и Секретарите на СИК. Те да бъдат подбирани чрез конкурс с критерии за образование, професионален опит и функционален **тест за компетентност** в полето на изборните методики и процедури, документация и дължимо поведение. Аналогично на теста за сертифициране на наблюдатели на ОССЕ.

Това следва да се прави въз основа на **ИК и неговото процедурно** познаване, както и при всеки избори въз основа на **методическите указания на ЦИК**. Те по презумпция са задължителни за изпълнение от СИК и членовете му.

Аналогично да се подходи при назначаването на членовете на **РИК и ОИК**, за които в момента в ИК има изисквания да имат висше образование и да владеят български език, и препоръчително да са юристи. Те също трябва да са преминали **тест**, да са получили съответен **сертификат** за методическа компетентност в изборния процес, по подобие на сертифицирането на ОССЕ.

Тези длъжности (председател и секретар на СИК) би могло да бъдат обвързани с (дългосрочни) договори за работа в СИК (същото да важи и за РИК и ОИК) и съответна **административна отговорност** при нарушаване на Закона – ИК и на Методическите указания от ЦИК. Особено, когато това е заснето чрез камерата в СИК или е установено при предаване/приемане на изборната документация от СИК в РИК.

На това равнище би следвало **радикално да се ограничи спекулирането на партиите с предлагане и смяна на Председатели и Секретари** на СИК в последния момент и по време на изборния ден.

Да се **криминализират** със съответни разпоредби в Наказателния кодекс **умишлени действия за подмяна на изборните резултати** от членове на СИК (същото да важи и за РИК, ОИК). В тази връзка **видеозаписите от камерите** за наблюдение в СИК, РИК, ОИК, както и в преброителните центрове, би следвало да бъдат узаконени като **свидетелство/доказателство**, което да бъде признавано при евентуална административна или съдебна процедура.

3. **Радикално ограничаване на срока**, до който партиите могат да предлагат и правят **замены на членове на СИК** (например, до 3 дни преди изборния ден). Да се изискват **основателни причини** при всяка замяна. И сега в Изборния кодекс това се изисква, но масово и демонстративно не се спазва, както от партиите, които подават заявка за замяна/подмяна, така и от ОИК/РИК, които примирено си затварят очите и допускат в този пункт Изборния кодекс да не се спазва.

Ако някоя **партия злоупотребява с механизма** за предлагане и приемане на членове на СИК, след определен срок отпадащите членове на СИК да бъдат замествани/заменяни по **административен начин и резервен списък с членове на СИК, който да се администрира от РИК**.

4. Да се въведе **императивно условие за нов член на СИК – да е преминал методическо обучение по методиката на ЦИК**. Съответно ЦИК би следвало да има **публичен регистър** на всички български граждани, които за съответните избори са преминали през съответно методическо обучение и им е **издаден сертификат**.

5. **Скъсяване на работното време на СИК** чрез съкращаване на изборния ден – да не се започва толкова рано (6-7 часа) и да не завършва след 17-18 часа. Това е по-рационален подход в организирането на избори, особено при малобройни секции (например под 500 избиратели по предварителен избирателен списък) и при ниска изборна активност.

Изборният ден в България без особени проблеми може да се съкрати с 2-4 часа.

ПРЕБРОИТЕЛНИ ЦЕНТРОВЕ (ПЦ) – селищни, общински, в градски райони

Въвеждане като **противодействие на неграмотно или злонамерено** преброяване на бюлетините и правене на „сбъркан/фалшив/неясен“ изборен протокол в СИК.

Работещи на професионален принцип, длъжностна отговорност и под всички форми на ефективно наблюдение, оперативен контрол и текущо коригиране при неправомерни действия.

Това е отдавнашна идея и предложение, на което е **дошло време да се обърне сериозно внимание и да се предприеме умен практически експеримент**.

Особено при ужасно ниското образователно равнище на СИК в поне 20% от секциите в страната, а и на някои места в чужбина.

Особено при лавината от протоколи от СИК, които са с множество и трудно разчитани поправки – въпреки, че става дума уж за БЕЛОВА-протокол. Това в своята демонстративност и в своя мащаб вече е изборно бедствие.

Особено при лошата работа на РИК, които допускат пред тях да се представят уж БЕЛОВИ-протоколи от СИК, без да се връщат на СИК, за да си свършат работата съгласно

методическите указания на ЦИК. Това масово negliжиране и отказ да се контролира работата на СИК от страна на РИК/ОИК (допускането на протоколи със задрасквания и драсканици уж като БЕЛОВИ) също се превърна в изборно бедствие – тук вината е в РИК, а не само в СИК, но за това дори не се говори все още.

Против сме смесването на изборните бюлетини от **n-броя СИК**, които след това ПЦ да ги преброи смесено – без изваждане на окончателния изборен протокол за всяка една секция поотделно.

Аргументи против създаване на нов структурно-функционален елемент – единен ПЦ за определена група секции – се търсят в лоша, не съгласно методиката и със злоупотреби, работа на СИК. Това не може да бъде аргумент – за или против ПЦ. Проблемите в работата на СИК са си проблеми на СИК и те следва да бъдат преодолени в полето на работа на СИК.

Задачата на СИК е да осъществи гласуването съгласно методиката на ЦИК под съответно ефективно гражданско и политическо наблюдение, след това да пакетира и запечата изборната документация, преди всичко използвани и неизползвани бюлетини, както и избирателния списък със съответните протоколи към него. Тази **изборна документация** би трябвало да бъде **запечатана, завързана и подпечатана в СИК**. След това надеждно транспортирана до ПЦ без възможност за криминално отваряне на чувалите и пакетите с документацията, за да се анулират бюлетини, за да се превръщат бюлетини в невалидни, за да се подменят фалшиви бюлетини. Това е ясен проблем от десетилетия и трябва да се решава на полето на **транспортирането и охраната**, и наблюдението върху транспортирането, а не изкуствено да се пренася като чужд проблем в полето на ПЦ.

Задачата на ПЦ е да приеме запечатаните, завързаните и подпечатани пакети и чували от съответната СИК и ако последното не е изрядно, документацията да бъде върната на СИК, а не да започне безкритично преброяване. Тук ПЦ би трябвало да работи като **филтър и спирачка** в случаите, когато получава не-изрядно транспортирана изборна документация от съответна СИК, а не да си затварят очите, не да се примиряват и с това да стават съучастници на неизрядна или фалшива работа на съответна СИК. Нека всеки си върши работата и да носи конкретна отговорност за това.

Възможен е и следния практически вариант: Преброителен център да се организира към всяка ОИК, РИК, като се прави пълно **преброяване само там**, където **не е** осигурено качествено **видеонаблюдение** на работата на СИК при броене на гласовете и съставяне на протокола и/или в протокола на СИК има установени **грешки** при контролите, както и **множество**, трудно разчитани **поправки**.

Експериментиране с преброителни центрове

По аналогия с експеримента с изборни машини – първоначално преброителни центрове за 1500-2000 секции на определени места в страната, в Турция, в Западни страни с над 4 секции.

Би било добре това да стане в изборни райони с множество малки секции, при население с ниско образование, с досега регистрирани множество партийни, кметски и криминални злоупотреби с изборния процес.

Оптимален размер на Преброителните центрове

Броят на бюлетините, които би следвало да бъдат обработени и преброени да съответства на техническото време, което е нужно за получаване на изборен резултат от поне 70% от протоколите до 12 часа на деня след изборния ден.

Сега се обсъждат Преброителни центрове с **капацитет от 20 или 30 хил. гласували избиратели**. При средно 40% избирателна активност, означава Преброителни центрове, всеки от които обхваща изборни райони (селищни, общински, градски) с **по 50-70 хил. избиратели в официалния избирателен списък**.

ПАРАВАНИТЕ за гласуване в СИК

„Дреболия“, но твърде важна като демонстриране на анонимност на индивидуалния вот, цивилизовано организиране, икономично материално обезпечаване, универсалност за цялата страна и чужбина, ...

Нужно е **уеднаквяване на параваните** за цялата страна, както и в чужбина. Сега се създава изкуствен хаос и възможности за корупция, както и притесняване на избиратели при тяхното желание за удобно анонимно гласуване.

Многобройни са видовете, използвани по света, използвани и в България. Нужен е избор на **най-подходящ модел за многократно използване** в страната, както и съответна **единна държавна поръчка** за осигуряване на всички секции.

Досега? НС прие в ИК да има паравани, но се очаква ЦИК да реши конкретиката, а ЦИК не го прави – ясно и универсално за всички секции. МС, който също отговаря за техническото обезпечаване на изборите – също не го прави. Само си прехвърлят топката – писма, въпроси, отговори...

Досега стигнаха до няколко общи указания от ЦИК – напр. да не са по-ниски от 1,20 м. и много общини си сложиха старите тъмни стаички.

Въвеждане на НОВИ ТЕХНОЛОГИИ – за документиране на гласуването

Засега сме **против въвеждане на скенери** за броене/отчитане на хартиени бюлетини. Това ще е поредно хвърляне в тъмното – усложняване на организацията, много похарчени пари, нови изкушения за корупция, следващи скандали по подобие на тези с машините и техния софтуер.

Против сме гласуването по пощата – примерите от САЩ са красноречиви защо.

Против сме модернистичното дистанционно гласуване по интернет – въпреки всякакви блок-чейн добре звучащи изкушения.

И при двата варианта не се гарантира индивидуалност и свободност при подаването на гласа – това е принципно нещо, без което не са възможни истински демократични избори.

Избирателни СПИСЪЦИ – със или без „мъртви души“ и дублирания

Обществени съмнения и експертни оценки относно **огромната маса „мъртви души“** в списъците (15-20% от официалния списък на ГРАО и ЦИК).

Сега действащият **кметско-държавен механизъм за гражданска регистрация** (вкл. на избирателите по постоянен адрес) от 20 години е компрометиран. След 2014 не се направи нищо съществено за **коригиране на механизма**, за **контрол върху злоупотребяващи кметове**, за **оторизиране на ГРАО за контрол върху очевидно абсурдни граждански регистрации** – много избиратели на един адрес, често нефункционален като нормално жилище.

Механизмът на ГРАО за гражданска регистрация е твърде консервативен и изоставащ от реалната динамика в мобилността на гражданите. Очевидно е време за промени и оптимизиране.

Списъците НЕ могат да се подават от НСИ, както се заблуждават мнозина.

Националното преброяване на НСИ вече не е надеждно „изчерпателно“ (2021) и в този смисъл то не дава база на всички български граждани с избирателно право. Гражданският списък на НСИ не е пълен, не гарантирано изчерпателен и достоверен.

Общото число на избирателите на НСИ е по-близо до истината в сравнение с общото число от списъците на ГРАО/ЦИК, но и то е надутото вероятно също със 100-ци хиляди гласа и имена на избиратели.

ДОПИСВАНЕТО на избиратели в изборния ден.

Това е допустимо само при служебни основания и при гласуване на наблюдатели на друго място (не по техния постоянен личен адрес).

Във всички други случаи това дописване и разрешаване да са гласува би следвало радикално да се ограничи и след известен брой избори да бъде забранено. Вкл. в Чужбина, вкл. в Турция.

АКТИВНА регистрация на избирателите.

Това е радикална форма за оздравяване на нашия изборен процес, за нормализиране на изборните списъци, за огромна финансова икономия при организиране на избори, при проверки и реагиране на възражения, при претенции да се гласува без предварително включване в избирателен списък.

Това е радикална форма за ограничаване до минимум на зловредното изборно номадство – особено при местни избори, както и при национални избори при наличие на такава агресивна и богата партия като „ДПС-Ново начало“.

Става дума за настоятелно експертно предложение още от 2014 год., още от обсъждането на тогавашния Изборен Кодекс.

Има европейски практики, време е и в това да взаимстваме добър опит и ефективни форми и процедури.

Поне като временна мярка докато малко се поуспокои ситуацията с БЕЗчестността и НЕдемократичността на изборния процес в България.

Съзнаваме, че преход към активна регистрация би бил доста радикален. Първоначално като преходна, но много ефективна форма може да се премине към активна регистрация на българските гласоподаватели в чужбина. Няма проблем тя да се осъществява чрез посолствата и консулствата на България, чрез лично подавано заявление или онлайн чрез личен електронен подпис. И след това да не се допуска гласуване в изборния ден без предварително включване в съответния секционен избирателен списък. Разбира се, това е свързано и с ограничаване на сегашните възможности на дописване в списъка и в секции в България освен въз основа на служебни причини, които да са ясно изброени в ИК и в МУ на ЦИК.

Избирателите, които са се регистрирали за гласуване в чужбина би било редно да бъдат заличени от избирателния списък на ГРАО за България.

Да не се премахва опцията за гласуване „Не подкрепям НИКОГО“.

Това е демократична форма, която емпирично показва и доказва своята основателност. Има огромна маса активни избиратели, които отиват и мотивирано гласуват именно чрез тази опция.

Няма логика при толкова драматично снижена избирателна активност и при такова

напористо вайкане преди и след избори за виновните граждани, че те били отказвали да гласуват, именно една такава форма на активност да бъде премахната. По този начин избирателната активност изкуствено би била още снижена с 3-5-7%.

Освен това формалното основание в ИК е още в сила – „гласуването е задължително“. Но дори и това да отпадне, опцията „Не подкрепям никого“ би следвало да остане – по логиката на гражданската политическа активност и нейното стимулиране по всички начини, за да не се отнема възможност за ясно заявяване на оценка от избирателите към участващите партии и лидери.

Проблемът с гласуването с „Не подкрепям никого“ не е от някакво формално естество. Проблемът сега е, че тези гласове (60-80-100 хиляди) не се интерпретират като действителни гласове и се **изваждат от 100-те% действителни ПОЛЕЗНИ гласове**, въз основа на които се изчисляват процентите на партиите и коалициите.

Наша принципна позиция поне от 2016 г. е, че тези гласове следва да се отчитат като действителни полезни гласове и да участват в 100те%, от които се определят партийните проценти.

Сега този казус е половинчато и полуофициално нормиран в ИК. ЦИК тук се подчинява безропотно на експертното становище на проф. Михаил Константинов. Този казус бе горещо обсъждан при Евроизборите от 2019 г., но тогава бе запечатан в инертността на ЦИК и липсата на позиция от страна на партиите.

Някои колеги изразяват становище, че опцията „Не подкрепям никого“ създавала предпоставки за грешки при попълване на изборния протокол. Това е технически аргумент – решението е да бъдат добре обучени членовете и ръководителите на СИК, за да не се допуска подобна елементарна техническа грешка. Контрааргументът за оставането на тази опция е от фундаментално естество за демократичността на едни демократични избори. След като има толкова голям брой избиратели, които биват активирани за участие и мотивирано гласуват именно чрез такава опция за гласуване, то всякакви процедурни и технически съображения за отпадането ѝ би трябвало да бъдат пренебрегнати.

София,
13 януари 2025, БТА, първоначален вариант;
21 януари 2025, окончателен вариант.